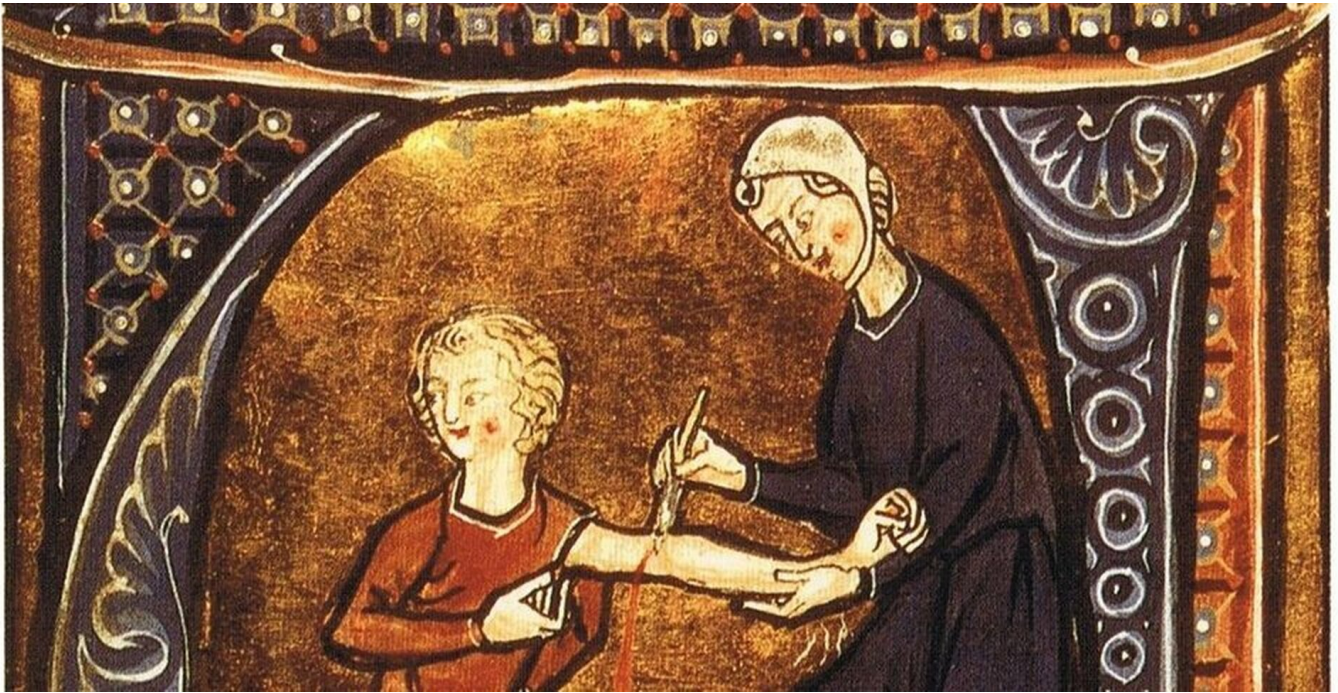

Rozwój medycyny i higieny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Stella-Sawicki, *Stan szpitali powszechnych w Galicji 1873: zebranie sprawozdań złożonych Wydziałowi krajowemu królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem ks. Krakowskiem*, Lwów 1873, s. 103–104.
- Cytat za: Ewa Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018), s. 15–16.
- Źródło: Teodor Tripplin, *Wspomnienia z podróży do Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i państwie marokańskim*, Warszawa 1851, s. 141–146.

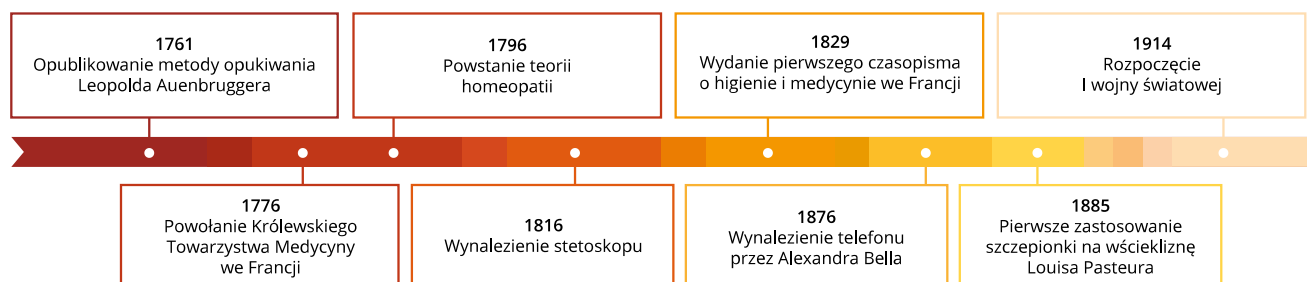

Rzwoj medycyny i higieny

Średniowieczna rycina przedstawiająca upuszczanie krwi.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Rzwoj nowoczesnej medycyny nie byłby możliwy bez odejścia od teorii humoralnej, wypracowanej jeszcze przez greckiego praojca sztuki lekarskiej, Hipokratesa, na przełomie V i IV w. p.n.e. Zgodnie z nią o stanie zdrowia (ale też o ludzkim charakterze) decydowały proporcje ilości w organizmie czterech cieczy: żółci, krwi, śluzu i czarnej żółci, tzn. krwi żyłnej. Przyczyny schorzeń upatrywano w nadmiarze którejś z nich, dlatego aby przywrócić równowagę, choremu upuszczano krew lub podawano środki przeczyszczające. W wiekach XVI i XVII teorię humoralną podważyły badania [Vesaliusa](#), [Paracelsusa](#) i przede wszystkim Williama Harveya, którego zasługą jest odkrycie krwioobiegu, w stuleciu oświecenia pozostawała ona nadal dominującą koncepcją medyczną. Zmiany przyszły w XIX w., gdy kolejne odkrycia naukowe i narodziny bakteriologii, a także upowszechnianie wiedzy o higienie pozwoliły lepiej dbać o ludzkie zdrowie.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, co sprawiło, że lekarze zaczęli częściej i lepiej badać pacjentów.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób empiryczne metody i analiza danych pozwoliły udowodnić, że zapadalność na choroby nie zależy wyłącznie od klimatu.
- Opiszysz zmiany w zachowaniu ludzi w XIX w., które pozwoliły lepiej dbać o zdrowie.

Przeczytaj

Medycyna

W połowie XVIII w. austriacki lekarz Leopold Auenbrugger opisał własny sposób badania klatki piersiowej przez ostukiwanie, ale większość medyków wolała, tak jak dawniej, rozważać problemy proporcji cieczy w organizmie, ograniczając badanie pacjenta do minimum. Tymczasem na początku XIX w. ideę Auenbruggera rozwinął Francuz René Laënnec, który skonstruował stetoskop, czyli słuchawkę lekarską – początkowo tylko po to, by uniknąć krępującego przystawiania ucha do piersi pacjentek. Jego metoda zdobyła jednak wkrótce wielki rozgłos, dzięki temu też wprowadzono obowiązujące do dziś zasady badania chorych. Lekarze zmuszeni byli w końcu opuścić biblioteki, zasiąść przy łóżkach pacjentów i zacząć badać **empirycznie** ich dolegliwości.

Pierwsze badanie stetoskopem.

Czym różnił się pierwszy model od obecnie stosowanego?

Źródło: MD Blafox, dostępny w internecie: stetoskop.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

Ludwik Pasteur (1822–1895) – francuski uczyony, chemik i prekursor mikrobiologii. W 1885 roku po raz pierwszy zastosował szczepionkę przeciw wścieklicznie, którą podał 9-letniemu Josephowi

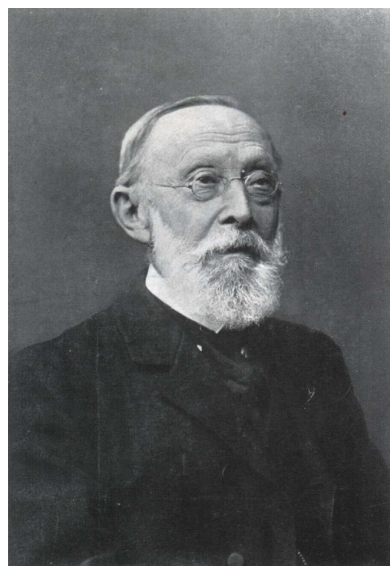
Dzięki metodzie Laënneca można więc było identyfikować schorzenia, postawione diagnozy weryfikowano zaś podczas sekcji zwłok. Jednak nieznajomość przyczyn chorób oraz brak odpowiednich lekarstw sprawiały, że lekarze, chcąc nieść pomoc chorym, uciekali się czasem do dziwacznych sposobów. Szkocki lekarz John Brown, twórca brunońskiego systemu medycyny, uważał, że wszystkie choroby mają podłoże nerwowe, i zalecał podawanie pacjentom środków pobudzających lub uspokajających, z alkoholem i opium na czele. Kompromitacja jego teorii sprzyjała upowszechnieniu się wśród medyków tzw. **nihilizmu** terapeutycznego, polegającego na powstrzymywaniu się od podawania pacjentom leków, których skutków nie

Meisterowi pogryzionemu przez chorego na wściekliznę psa. Szczepionka uratowała chłopcu życie. Pasteur wykazał także, że procesy fermentacji wywołują drobnoustroje oraz opracował metody hodowli bakterii. Opisz XIX-wieczne laboratorium widoczne na ilustracji.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W połowie XIX w. niemiecki lekarz Rudolf Virchow podjął próbę wyjścia z tego impasu, tworząc teorię patologii komórkowej, w myśl której choroby miały być spowodowane zmianami zachodzącymi w poszczególnych komórkach organizmu. Badania Virchowa pozwoliły zrozumieć istotę wielu schorzeń, w tym białaczki, ale prawdziwy przełom przyniosły dopiero narodziny bakteriologii, dzięki której zarzucono pogląd, że choroby przenoszone są przez powietrze, a o zapadalności na nie decydują warunki naturalne, w których żyje człowiek. Podstawy mikrobiologii stworzył francuski biolog Ludwik Pasteur, który w 1862 r. dowiódł, że za powstawanie chorób odpowiedzialne są zarazki. Pogląd ten z trudem torował sobie drogę do świadomości ówczesnych lekarzy. Dopiero w latach 70. i 80. XIX w. spektakularne odkrycie kolejnych bakterii (wąglik, gronkowca, cholery i prątki gruźlicy) przez pracującego w wielkopolskim Wolsztynie niemieckiego lekarza Roberta Kocha wyznaczyło nowy kierunek badań, a dzięki nieco późniejszemu rozwojowi chemii umożliwiło wreszcie znaczne ograniczenie umieralności na choroby zakaźne. W efekcie w XX w. nastąpiła zmiana modelu śmiertelności: o ile wcześniej większość zgonów powodowana była chorobami zakaźnymi, o tyle teraz zeszły one na drugi plan, a najczęstsze przyczyny śmierci stanowią rozwijające się wolniej choroby układu krążenia i nowotwory.

umiano przewidzieć. W praktyce oznaczało to pozostawienie wielu chorych bez jakiegokolwiek pomocy, poza doraźną opieką i odżywianiem.

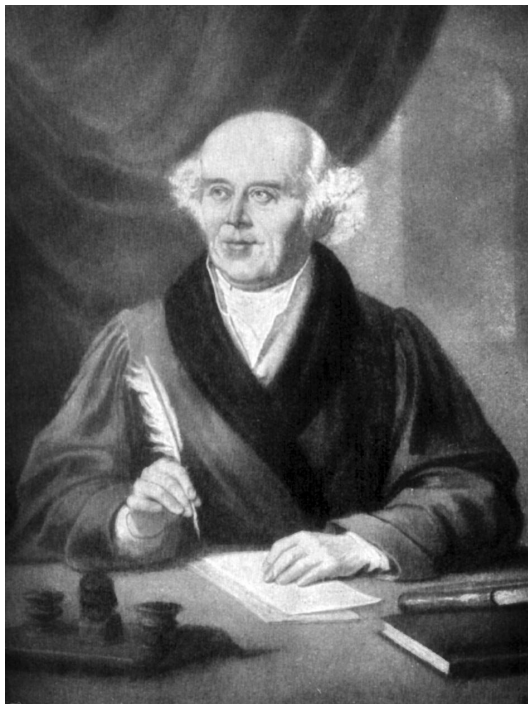

Rudolf Virchow – niemiecki patolog, antropolog i higienista. Jako jeden z pierwszych wykonywał biopsje, sformułował także pojęcie białaczki i amyloidozy, pozostawił cenne prace na temat nowotworów, zakrzepów i gruźlicy, rozszerzył teorię komórkową.
Źródło: wikipedia.org, domena publiczna.

Warto wiedzieć

Homeopatia

W 1796 r. niemiecki lekarz Samuel Hahnemann ogłosił nową teorię medyczną, którą nazwał homeopatią (z gr. *homoios* –

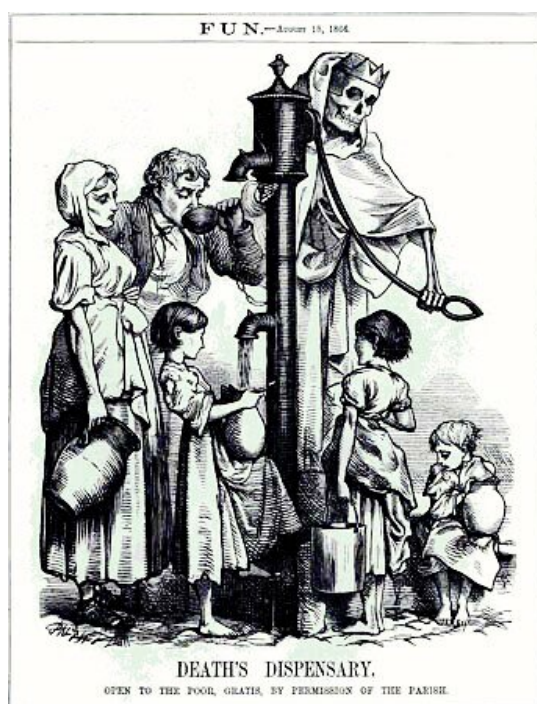

Samuel Hahnemann – niemiecki lekarz, twórca współczesnej homeopatii. Krytykował ówczesne zabiegi medyczne, m.in. upuszczanie krwi z żyły, przystawianie pijawek, przykładanie do skóry żrących lub gorących substancji w celu usunięcia infekcji oraz podawanie chorym dużych ilości trujących związków, zawierający rtęć i arsenik. Przez innych lekarzy posądzany był o uprawianie pseudonauki i nazywany szarlatanem. Jednym z jego pacjentów był romantyczny poeta Goethe. Źródło: wikipedia.org, domena publiczna.

podobny + *pathos* – doświadczenie, cierpienie). Sprzeciwiając się klasycznej, Hipokratesowej zasadzie, że dolegliwości powinno się zwalczać ich przeciwieństwami (np. gorączkę zimnymi okładami), twierdził on, że choroby należy leczyć tą samą substancją, która ją wywołała. W dodatku zaś – wbrew potocznej logice – Hahnemann uważał, że silniej działa substancja bardziej rozcieńczona, gdyż łatwiej przedostaje się ona w głąb organizmu. W XIX w. homeopatia zyskała wielu zwolenników, a nawet planowano wprowadzenie jej do programu studiów medycznych.

Higiena

Wyrzucanie śmieci przed drzwi domów i załatwianie potrzeb fizjologicznych na ulicach, a w najlepszym wypadku do rzadko oczyszczanych dołów kloacnych, było codziennym, nikogo nierzującym widokiem w całej nowożytnej Europie. Ale paląca potrzeba higieny ujawniła się dopiero pod wpływem [industrializacji](#) i związanego z nią rozrostu miast. W drugiej połowie XVIII w. centralizacja i rozbudowa administracji we Francji umożliwiła wcielanie w życie także zaleceń lekarskich. W 1776 r. powołano Królewskie Towarzystwo Medycyny, które miało koordynować działania na rzecz ochrony zdrowia ludzi i zwierząt. Dalszym

krokiem w tym kierunku było utworzenie w czasach napoleońskich funkcji lekarzy urzędowych działających na terenach wiejskich oraz lekarzy epidemicznych. Poza zwyczajnym leczeniem mieli oni nieść oświatę zdrowotną i popularyzować szczepienia ochronne. Program ten nie był jednak konsekwentnie przeprowadzony.

Na początku XIX w. termin „higiena” (z gr. *hygieinos* – zdrowy, zdrowotny) wszedł na stałe do słownictwa lekarskiego, a w połowie stulecia oznaczał już osobną dyscyplinę medycyny, zajmującą się środkami i działaniami, które miały sprzyjać utrzymaniu zdrowia. Wskazania higienistów wywarły przemożny wpływ na mentalność ludzi Zachodu. To ich inspiracji zawdzięczamy m.in. powrót do zwyczaju regularnego mycia ciała, powstanie zorganizowanego systemu oczyszczania ludzkich siedlisk z odpadów i fekaliiów, a także zapewnienie powszechnego dostępu do zdrowej wody i pokarmu.

Anglia zwycięża, XIX-wieczna karykatura niemiecka przedstawiająca triumf klozetu ze spłuczką nad tradycyjnym drewnianym wychodkiem.

Źródło: NOMOI, tylko do użytku edukacyjnego.

Angielska karykatura z 1866 r. ostrzegająca przed wodą ze studni miejskich skażoną przenikającymi do niej ściekami. Napis głosi: „Przychodnia śmierci, otwarta dla biednych, gratis, za pozwoleniem proboszcza”.

Wyjaśnij cel wydawania takich druków.

Źródło: University of Florida Digital Collection, domena publiczna.

W 1829 r. grupa lekarzy francuskich zaczęła wydawać pierwsze czasopismo poświęcone higienie i medycynie prewencyjnej. Do najwybitniejszych przedstawicieli ruchu higienicznego należeli Louis Villermé i Alexandre Parent du Châtelet we Francji oraz Anglik Edwin Chadwick, a w Królestwie Polskim u schyłku XIX w. Józef Polak. Opierając się na obserwacji i analizie danych statystycznych, dążyli oni do wykrycia przyczyn zachorowań i umieralności. Villermé zestawiał informacje o śmiertelności i dochodach mieszkańców poszczególnych dzielnic Paryża i dowiódł ścisłej zależności między ubóstwem a częstotliwością schorzeń i zgonów, tym samym zaś zakwestionował uznawaną dotąd za pewnik zależność między stanem zdrowia a klimatem i warunkami naturalnymi. Z kolei prace Parenta du

Châteleta miały wpływ na uporządkowanie spraw wywożenia i zagospodarowania odpadów oraz odprowadzanie ścieków z Paryża. Wreszcie badania nad chorobami wenerycznymi przyczyniły się do wprowadzenia w wielu krajach przymusowych badań dla prostytutek, co miało udaremnić rozpowszechnianie się tego rodzaju schorzeń. Jednak już próba popularyzacji prezerwatyw – wynalazku Anglika O'Condoma – jako środka zabezpieczającego przed chorobami wenerycznymi wywołała publiczny skandal, gdyż były

one powszechnie traktowane jak zasłużona kara za rozwiązłość, a zdesperowany wynalazca zdecydował się na zmianę nazwiska. **Konstatacja**, że to bieda oraz nieznajomość elementarnych praktyk higienicznych stanowią przyczyny wielu chorób, spowodowała zainteresowanie medycyną pracy i warunkami życia najuboższych. W konsekwencji od drugiej połowy XIX w. zadaniem lekarzy było już nie tylko leczenie, lecz także upowszechnianie wiedzy o higienie. Do zasług higienistów należy więc zaliczyć zwrócenie uwagi władz państwowych na społeczne uwarunkowania zdrowia obywateli oraz na niektóre negatywne konsekwencje **urbanizacji** i rewolucji przemysłowej.

Słownik

empiryzm

(z gr. *empeiros* – doświadczony) pogląd, według którego zasadniczą rolę w poznaniu odgrywa doświadczenie

humoralny

(z łac. *humor* – ciecz) związany z sokami organizmu: krwią i limfą

industrializacja

(z ang. *industrialisation* z łac. *industria* – pierwotnie w znaczeniu pracowitości, celowego działania) rozwój przemysłu, proces przekształcania się społeczeństwa tradycyjnego w społeczeństwo przemysłowe

konstatacja

(z franc. *constatation* od *constater* – stwierdzać, łac. *constare* – być ustalonym) stwierdzenie faktu

nihilizm

(z łac. *nihil* – nic) pogląd negujący istnienie różnych elementów czy wartości, np. możliwości ludzkiego poznania (nihilizm poznawczy), zachowań moralnych (nihilizm etyczny), wartości uprawiania kultury (nihilizm kulturalny)

urbanizacja

(z łac. *urbanus* – miejski, *urbs*, D. *urbis* – miasto) proces polegający na wzroście udziału ludności zamieszkującej miasta w ogólnej liczbie mieszkańców kraju

Słowa kluczowe

świat w drugiej połowie XIX w., świat na początku XX w., medycyna, higiena, prądy ideowe, wynalazki, odkrycia naukowe, nauki przyrodnicze

Bibliografia

T. Tripplin, *Wspomnienia z podróży po Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i państwie marokańskim*, Warszawa 1851.

J. Stella-Sawicki, *Stan szpitali powszechnych w Galicji 1873: zebranie sprawozdań złożonych Wydziałowi krajowemu królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem ks. Krakowskiem*, Lwów 1873.

E. Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018).

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z pierwszą częścią wykładu prof. Andrzeja Chwalby na temat higieny w XIX w. i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DsCb81F4f>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Rozwój medycyny i higieny, część pierwsza*.

Polecenie 2

Opisz, jak wyglądało życie codzienne w XIX w. w kontekście higieny i czystości.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, w jaki sposób starano się popularyzować wiedzę na temat higieny. Jak społeczeństwo XIX w. podchodziło do tych zaleceń?

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z drugą częścią wykładu prof. Chwalby i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DyCowQjOs>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Rozwój medycyny i higieny, część druga*.

Polecenie 2

Wymień zmiany w życiu codziennym wprowadzone w XIX w., które wpłynęły na polepszenie warunków egzystencji ludzkości.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień wynalazki naukowe, które przyczyniły się do lepszego zapobiegania chorobom. Który z nich odegrał twoim zdaniem najważniejszą rolę i dlaczego?

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Na podstawie wyniesionej z lekcji wiedzy odpowiedz na pytania.

Czym różni się dawny model śmiertelności od współczesnego?

Jakie były konsekwencje jego zmiany dla porządku demograficznego?

Jaką rolę odegrała w tym procesie medycyna?

Zapoznaj się z poniższymi tekstami, a następnie wykonaj polecenia.

Tekst A

((Szpitale londyńskie liczne są i obszerne, lecz nie wszystkie dobrze położone, nie wszystkie także zarządzane w sposób dla pacjentów pożyteczny. Z różnych pochodzą czasów, i dziś jeszcze prowadzone są w sposób, statutami przy założeniu ich przepisany. To co było arcydobrem dwa wieki temu, nie zawsze może wytrzymać krytykę dzisiaj, kiedy oświata, zmiana cen żywności i lekarstw, stosunków społecznych, wywarły wpływ tak wielki na przeistoczenie potrzeb ludzkości. Ten dobrodziej [...], który trzy wieki temu żądał, żeby na chirurgów szpitala nie wybierano jak ludzi doświadczonych, którzy przynajmniej przez trzy lata u doktora jakiego terminowali, nie życzył sobie zapewne, żeby w połowie XIXgo wieku wybierano na lekarza człowieka, który nigdy nie uczęszczał na kursa akademickie, i który winien tylko protekcji królów szpitala (tak nazywają administratorów) swą posadę. A tak się dzieje jeszcze w pewnych szpitalach trzymających się litery prawa ku największej dla ludzkości szkodzie.

W ogólności liczba łóżek zostawionych na dyspozycję chorych, nie wystarcza nawet dla połowy ludności Londynu, i Paryż w tym względzie nieskończenie wyżej stoi. Statuta innych szpitalów wymagają, aby rekonwalescenci służyli za infirmerów ciężko chorym, to jest: słali im łóżka, przenosili ich, chodzili do kuchni po strawę, zadawali lekarstwa. W skutek służby tej uciążliwej, największa część rekonwalescentów zapada na nowo, a wielu z nich nawet umiera [...].

Tekst B

Teodor Tripplin

“ *Wspomnienia z podróży do Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i państwie marokańskim*

Po różnych miejscach stolicy urządzone są tak zwane dyspensarje, gdzie ubogim chorym daje się bezpłatnie radę i lekarstwa do domu. Lekarz przewodniczący obowiązany jest nawet odwiedzać ubogich chorych w domu, czego jednakże nigdy nie czyni, zostawiając lekarzowi do pomocy przybranemu pełnienie tych obowiązków bezpłatnie, jak ja miałem zaszczyt pełnić je podczas siedmiu miesięcy. Zakłady te byłyby bardzo dobroczynne, gdyby summa przeznaczona na lekarstwa nie była ograniczoną, i gdyby wystarczała dla wszystkich ubogich, a nie jedynie dla uprzywilejowanych, opatrzonych rekomendacją od osoby znanej z swej respectability (czcigodną). W roku mego pobytu w Londynie przeszło 63,000 osób uzyskało pomoc po wszystkich dyspensarjach, których wówczas było dziewięć. Pięćdziesiąt zaledwie wystarczałoby na miasto, w którym roślinkuje do 600,000 proletariatu.

Źródło: Teodor Trippin, *Wspomnienia z podróży do Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i państwie marokańskim*, Warszawa 1851, s. 141–146.

Tekst C

“ Jan Stella-Sawicki

Stan szpitali powszechnych w Galicji 1873: zebranie sprawozdań złożonych Wydziałowi krajowemu królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem ks. Krakowskiem

Szpital powszechny w Bochni

Dnia 15 lipca 1872 r. kupioną została dla szpitala powszechnego w Bochni [...] realność z ogrodem, murowanym budynkiem, pokrytym

łupkiem, z pawilonem i oficyną, w których do 50 chorych pomieścić można. [...]

Wychodki wybudowane zewnątrz szpitala bardzo dobrze urządzone i odwietrzane, tak że nawet wszedłszy do nich, nie czuć nieprzyjemnego zapachu. [...]

Okolica, w której szpital położony, bardzo zdrowa. [...] Szpital w Bochni nie tylko z komfortem, ale z wielką elegancją urządzony i utrzymany we wzorowym porządku i czystości. [...] Jest to zakład, pod względem urządzenia, porządku i ładu, pierwszorzędny w Galicji. [...]

Chirurgiczny arsenał bogaty, magazyny posiadają znaczne zasoby, bielizna dobrze utrzymana, wyprana czysto i w znacznej ilości, bo prawie po 4 koszule przypada na chorego [...].

Ordynuje w szpitalu dr Zygmunt Lewandowski, który znajomością rzeczy, gorliwością o dobro chorych, postawił szpital na takim stopniu, że tu szukają opieki ludzie z wykształceńszej i bogatszej klasy społeczeństwa, którzy by mogli pielęgnować się w domu. [...]

Szpital bocheński, należąc do największych szpitali naszych, potrzebuje większych sił lekarskich, bo w wypadku choroby lub wyjazdu lekarza ordynującego nie ma komu go zastąpić; nawet przy przepełnieniu szpitala siły jednego człowieka nie są dostateczne do wypełnienia wszystkich obowiązków, które szpital wkłada na lekarza. Potrzeba koniecznie pomyśleć o przydaniu mu sekundariusza.

Źródło: Jan Stella-Sawicki, *Stan szpitali powszechnych w Galicji 1873: zebranie sprawozdań złożonych Wydziałowi krajowemu królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem ks. Krakowskiem*, Lwów 1873, s. 103–104.

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Wspomniane w źródle tzw. dispensarje były...

- ☐ działającymi na terenie fabryk punktami pierwszej pomocy.
- ☐ szpitalami, w których leczono pacjentów cierpiących na choroby zakaźne.
- ☐ miejscami, w których szczepiono ubogich.
- ☐ miejscami, w których ubogi chory otrzymywał bezpłatne porady lekarskie oraz medykamenty do domu.

Na podstawie tekstu A wyjaśnij, co szkodziło chorym w londyńskich szpitalach.

Rozstrzygnij, czy opieka medyczna i szpitale przedstawione w tekstach A i B różnią się od opisanego w tekście C. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie

Przeanalizuj podane źródła i na ich podstawie wykonaj polecenia.

Tekst A

« Jak wynika z informacji zawartych w rękopisie Łaguny, leczeniem chorób zajmowali się tzw. lekarze ludu, czyli znachorzy, owczarze (wypasający owce) oraz baby. Autor zaznaczył, że opinie na temat wiedzy medycznej owczarzy były niejednoznaczne. Powszechnie zgadzano się, że wiele wiedzieli o ziołach i ich właściwościach leczniczych – szlachta z Ciechanowskiego uważała, że znali zwłaszcza ich tajemnicze właściwości. Wśród osób zajmujących się leczeniem wskazywano również Węgrów, którzy byli określani jako olejkarze. Należy dodać, że w tej grupie wymieniano także tych, którzy potrafili przepędzić z domu myszy i szczury. Do grupy osób leczących lud w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w. zaliczano np. kowali. Najczęściej korzystano z pomocy bab, wrózek, guślarzy czy owczarzy. Zdaniem Łaguny nawet pobożna ludność na terenie Kujaw, w chwilach niemocy i zwątpienia, zazwyczaj nie udawała się do lekarza czy księdza, tylko do miejscowych znachorów [...].

Cytat za: Ewa Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018), s. 15–16.

Tekst B

« [...] sztuka babienia (leczenia) na Podolu znajdowała się w rękach starych kobiet. Jak podał autor, powszechnym problemem było w ich przypadku nadmierne spożywanie alkoholu. Podobna sytuacja miała miejsce na innych ziemiach polskich, a związana była z częstym uczestnictwem tych osób w świętowaniu rodzinnych uroczystości (np. chrzcin). Z ich usług najczęściej korzystały osoby niemające zaufania do lekarzy, niewierzące w ich wiedzę i umiejętności medyczne. Leczeniu

stosowanemu przez baby towarzyszyły różne czynności, np. wielokrotne spluwanie, które odganiało m.in. złe moce. W okolicy Raciąża korzystano z pomocy znachorów zwanych doktorkami. Były to kobiety, które leczyły ziołami oraz za pomocą czarów. Leczące w Królestwie Polskim babki wiejskie zostały określone przez Łagunę mianem nałogowych pijaczek, które poza tym ulegały licznym zabobonom i przesądom [...] zazwyczaj stosowanym przez nie środkiem były spore dawki wódki, którą często podawały z pieprzem. Zdarzało się, że taką miksturę serwowano noworodkom czy matkom w połogu. W obu przypadkach konsekwencje mogły być (i często były) śmiertelne. Łaguna przywołał również – jako przestrozę i przykład tragicznego skutku stosowania alkoholu w roli lekarstwa – wiadomość ze wsi Prażmowice (obok Grójca), gdzie kwarta wódki, podawana co godzinę, przyczyniła się do zgonu dziecka.

Cytat za: Ewa Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018), s. 15–16.

Tekst C

⌘ Przekonanie panujące w społeczeństwie, że efektywne skutki leczenia mogła zagwarantować jedynie „babka” bądź znachor, sprawiało, że niektórzy mieszkańcy wsi po lewej stronie Bugu ukrywali na strychach chorych przed lekarzem. Włościanie wierzyli w leczniczą moc ziół oraz tzw. zamawiania. Na skuteczność leku z ziół wpływ miały także wykonywane gesty, wypowiedane słowa, modlitwy oraz rodzaj użytych akcesoriów. Istotną rolę spełniały dodatkowo takie czynności, jak: zażegnawanie, nakadzanie, naszeptywanie, zdmuchiwanie i zamawianie. [...] Lud wierzył w babskie leki, które zalecały znachorki; zdarzało się, że podczas chorób stosowano również kąpiele. U znachorów wiejskich w powiecie niżniediewieckim naszeptywanie i zdmuchiwanie były głównymi środkami leczenia. Na Wołoszczyźnie na ból głowy pomagało nacieranie. Cierpiącego znachor brał pod ręce, kładł na swoich plecach i wstrząsał nim, aż „krzyże zatrzeszczą”. Następnie odwijął mu rękawy

i tarł obie ręce, aż po łokcie. Odbywało się to bardzo energicznie, często cierpiący człowiek krzyczał z bólu. Uważano, że przez gwałtowny napływ krwi do rąk następuje zanik bólu głowy. Łaguna przytoczył wspomnienia Bartłomieja Michałowskiego, który w 1811 r. napisał, że w Pradze czeskiej wyleczył go z bólu zębów pułkownik Pulski, wyjmując z kieszeni szydło i papier – przebił papier szydłem, a następnie dotknął nim bolącego zęba, w konsekwencji czego ból ustał. Przywołany został także przykład z Rosji, gdzie kobieta żebraczka pomagała wielu osobom poprzez pocałunek bolących zębów.

Cytat za: Ewa Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018), s. 15–16.

Tekst D

« [...] znachorzy stosowali nie tylko zioła i wykonywali różne czynności, ale również wykorzystywali zwierzęta w lecznictwie ludowym. W guberni Woroneskiej np. wieszano zasuszonego nietoperza na szyi chorego na febrę. W stepowych stronach Rosji w tej guberni znachor podawał choremu zalepioną w gałce chleba pluskwę. Po połknięciu 20 takich „tabletek” następowało ozdrowienie. W guberni Wileńskiej niektórzy przedstawiciele szlachty chorobę nazywaną różą leczyli sproszkowanym kałem kocim, który należało wypić. Pacjent nie był oczywiście informowany o składzie specyfiku, który przyjmował. W wiłkomierskim nacierano zmiany pojawiające się w tej chorobie krwią z okresu (miesiączki) kobiety bądź własnym kałem. W łuckim natomiast wieszano na szyi wysuszony lisi język.

Cytat za: Ewa Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018), s. 15–16.

Na podstawie zamieszczonych wyżej źródeł wyjaśnij, kto zajmował się leczeniem chorób na terenach wiejskich. Dlaczego korzystano z ich usług?

Wskaż metody, które według ludu gwarantowały powodzenie w „uzdrowieniu” chorego.

Które z nich miały racjonalne podstawy, a które nie?

Na podstawie źródeł rozstrzygnij, czy jedynie mieszkańcy wsi wierzyli i korzystali z „leków”, które otrzymywali od znachorów. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Rozwój medycyny i higieny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe. Uczeń:

2) charakteryzuje nowe prądy ideowe i kulturowe, ruch emancypacyjny kobiet, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje stan medycyny i higieny do XIX w.;
- wymienia odkrycia naukowe, które zmieniły podejście do kwestii ludzkiego zdrowia i leczenia chorób;
- wskazuje przemiany w mentalności, które utorowały drogę do lepszego dbania o higienę i zdrowie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;

- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat zajęć oraz cele zawarte we „Wprowadzeniu”, omawia planowany przebieg lekcji.
2. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania związane z tematem lekcji. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem zajęć? W ten sposób uczniowie formułują obowiązujące ich kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu e-materiału. Indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego kwestii rozwoju medycyny oraz higieny. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie zadają swoje pytania dowolnie wybranej osobie z klasy i na podobne odpowiadają.
2. Praca z drugim multimedium (filmem). Nauczyciel odtwarza film z sekcji „Film + Sprawdź się” i prosi uczniów, aby w parach przygotowali odpowiedzi do poleceń 2 i 3. Wskazani uczniowie lub ochotnicy wymieniają zmiany w życiu codziennym wprowadzone w XIX w. oraz wynalazki naukowe, które wpłynęły na polepszenie warunków egzystencji ludzkości. Nauczyciel weryfikuje poprawność wypowiedzi uczniów.
3. Uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia 2 i 3 z sekcji „Film + Sprawdź się”. Nauczyciel sprawdza wskazywane przez uczniów odpowiedzi. Następnie uczniowie w parach dyskutują i porównują swoje odpowiedzi na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Dlaczego tak trudno było XIX-wiecznym naukowcom i lekarzom zmieniać powszechne poglądy dotyczące leczenia i warunków życia? W jaki sposób zmieniała się świadomość i wiedza na temat wpływu otoczenia i higieny na zdrowie? Jaką rolę odegrały w tym odkrycia naukowe i techniczne? Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć i ocenia pracę uczniów.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z nagraniem w zakładce „Film edukacyjny” i wykonaj dołączone do niego polecenia.
2. Wykonaj ćwiczenie 1 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

T. Tripplin, *Wspomnienia z podróży po Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i państwie marokańskim*, Warszawa 1851.

J. Stella-Sawicki, *Stan szpitali powszechnych w Galicji 1873: zebranie sprawozdań złożonych Wydziałowi krajowemu królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem ks. Krakowskiem*, Lwów 1873.

E. Barnaś-Baran, *Naturalne metody leczenia dzieci i dorosłych w XIX w. w świetle rękopisu Stosława Łaguny (1833–1900)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin–Polonia, 31/2 (2018).

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się z filmami przed lekcją i na ich podstawie oraz na podstawie treści sekcji „Przeczytaj” przygotować prezentację poświęconą rozwojowi medycyny i higieny.